

Stjecanje moralne sigurnosti u ženidbenom sudskom postupku

Klara Čavar*, Mario Mršić**

Sažetak

Članak se bavi temom stjecanja moralne sigurnosti u savjesti suca na temelju spisa i dokaza predloženih u parnicama proglašenja ništavosti ženidbe. Napravljena je kratka usporedba kan. 1608 Zakonika kanonskog prava iz 1983. — i čl. 247 upute *Dignitas connubii* te je na temelju te usporedbe prikazan razvoj i shvaćanje pojma moralne sigurnosti. Naglašena je razlika pojma moralne sigurnosti od pojma apsolutne sigurnosti, kao i od pojma kvazi-sigurnosti ili vjerojatnosti. Definiiranje moralne sigurnosti kao i njen sadržaj protumačen je na temelju naučavanja Pija XII. i Ivana Pavla II., odnosno na temelju njihovih nagovora Rimskoj roti. U članku se također raspravlja o subjektivnom i objektivnom sadržaju moralne sigurnosti, o odgovornosti i nepristranosti suca kao i slobodi koju zakon priznaje sucu prilikom procjene dokaza.

Ključne riječi: moralna sigurnost, sudac, spisi, dokazi, sigurnost, kvazi-sigurnost, presuda

1. Temeljne pretpostavke

Da bismo bolje mogli shvatiti i razumjeti moralnu sigurnost koju je sudac steo kao sukladno pravnim odredbama, potrebno je prikazati kako teče i od čega se sastoji postupak za predmete ništavosti ženidbe. Redoviti postupak za predmete ništavosti ženidbe pridržan je sudskom vijeću triju sudaca (kan. 1425), a odvija se u tri faze: uvodna faza ili uvod predmeta, istražna faza ili dokazna istraga i faza odlučivanja, čiji je vrhunac presuda.

Uvodnoj fazi pripadaju odredbe koje se odnose na mjerodavno područje (kann. 1671–1673), redovito je riječ o sudu mjesta gdje je sklopljena ženidba, sudu mjesta u kojem jedna ili obje stranke imaju prebivalište ili boravište i sudu mjesta u kojem se stvarno treba prikupiti većina dokaza (MIDI, 1672); odredbe koje se odnose na pravo pobijanja ženidbe (kann. 1674–1675), redovito je riječ o

* Doc. dr. sc. Klara Čavar, Sveučilište u Zadru. Adresa: Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, 23 000 Zadar, Hrvatska. E-pošta: kcavar@unizd.hr

** Mario Mršić, student diplomskog studija Sveučilišta u Zadru. E-pošta: mrsicmario1@gmail.com

jednom od ženidbenih drugova; odredbe o osobama koje trebaju biti u sudnici, zaštitnik ili skrbnik (kan. 1479) i odvjetnik (kan. 1481), branitelj ženidbenog veza (kan. 1432) i bilježnik (kan. 1437). Bitno je za uvođenje ženidbenog predmeta voditi računa da on započinje prikazom sudske tužbe, u pisanom obliku, u kojoj se traži proglašenje ništavosti ženidbe prema određenoj osnovi, na temelju kratka opisa činjenica i dokaza. Nakon prihvaćanja tužbe predsjednik ili izvjestitelj suda dostavlja poziv strankama i branitelju ženidbenog veza, određuje mjesto pobijanja predmeta te to priopćuje strankama.

Predsjednik ili izvjestitelj zatim započinje s istražnom fazom parnice (1677 §4). Ta faza određena je za prikupljanje korisnih i dopuštenih dokaza za dokazivanje ništavosti ženidbe. Kako bi se došlo do željenog cilja, osnovno je istražno sredstvo ispitivanje stranaka, spisa i stručnjaka. Priznanja i izjave stranaka, odnosno njihovo saslušanje pod prisegom (kan. 1530–1538), dokazivanje ispravama ili dokumentacijski dokazi (kan. 1539–1546), dokazivanje pomoću svjedoka (kan. 1547–1573), te moguća vještačenja ili stručne zaključke (kan. 1574–1581) koji čine dokaznu fazu postupka i sudac ih treba ocijeniti prema svojoj savjesti (kan. 1608). Nakon što je dovršena dokazna istraga, sudac mora pripremiti objavljivanje spisa (kan. 1598) i odrediti prikladno vrijeme za iznošenje obrane, primjedbi i odgovora (kan. 1603).

Nakon toga započinje posljednja faza redovite ženidbene parnice, odnosno donošenje konačne presude (kan. 1607). Presuda mora odgovoriti na sporna pitanja, proglasiti postoji li ili ne postoji ništavost ženidbe i iznijeti pravno i činjenično razloge na kojima se temelji odredbeni dio presude (kan. 1611 §3) (Gerosa, 2007, 219–220). Na temelju spisa i dokaza sudac mora steći moralnu sigurnosti o ništavosti ženidbe. Kod izricanja presude sudac prosuđuje prema slobodnom uvjerenju svoje savjesti, a za izricanje bilo koje presude zahtijeva se da sudac ima moralnu sigurnost (kan. 1608).

2. *Usporedba odredbi kan. 1608 i upute Dignitas connubii čl. 247*

Unatoč neslaganju koje je postojalo između prakse „vjerojatnosti“ i moralne sigurnosti, koju učiteljstvo smatra neophodnom za donošenje presude, zakonodavac je u Zakoniku kanonskog prava iz 1983. ostavio nepromijenjen kanon koji se bavi moralnom sigurnosti. Odnosno, zakonodavac je zadržao normativu Zakonika iz 1917., unatoč različitim tumačenjima moralne sigurnosti i bez da je izričito odredio opseg i sadržaj koji bi trebala imati ta sigurnost.

- Kan. 1608–§1. Za izricanje bilo koje presude zahtijeva se da sudac ima moralnu sigurnost o stvari koja treba da se riješi presudom.
- §2. Tu sigurnost sudac mora crpiti iz spisa i dokaza.
- §3. Dokaze pak sudac mora prosuđivati po svojoj savjesti, uz obdržavanje propisa zakona o djelotvornosti nekih zakona.
- §4. Sudac koji nije mogao steći takvu sigurnost neka izjavi da nije utvrđeno pravo tužitelja i neka tuženog oslobodi, osim ako se radi o stvari koja uživa pravnu pogodnost; u tom slučaju treba da se presudi u korist te stvari.

Kako možemo vidjeti u gore navedenom kanonu, sudac kod izricanja presude odlučuje prema svojoj savjesti. Presuda mora biti pravedna te je neophodno da sudac stekne sigurnost da je njegovo uvjerenje ispravno i utemeljeno na valjanim razlozima. Jasno je da je riječ o moralnoj sigurnosti, koja ne može biti poistovjećena s fizičkom ili metafizičkom, odnosno s apsolutnom sigurnosti. Moralna sigurnost ne isključuje mogućnost zablude, ali isključuje svaku utemeljenu i razboritu dvojbu. Postoji mogućnost zablude, ali ta zabluda ne smije biti vjerojatna (Chiappetta, 2011, 164).

Sigurnost o kojoj govorimo treba imati objektivni temelj, odnosno sudac je mora crpiti iz spisa i dokaza, kako stoji u § 2. Izvansudski izvori, kao što su osobna sučeva uvjerenja, tj. subjektivna uvjerenja, nemaju po sebi nikakvu vrijednost. Zadaća je suca da dokaze procjenjuje odgovorno i nepristrano, po svojoj savjesti, uz obdržavanje propisa zakona o djelotvornosti nekih dokaza, kao što je to slučaj pravnih pretpostavki protiv kojih nije iznesen nikakav valjani izravni ili neizravni dokaz (kann. 1526 i 1537). Dokazi u postupku moraju biti pažljivo ispitani, bilo pojedinačno, bilo u cjelini, jer svaki dokaz je u funkciji svih drugih, a sudac, koji treba izreći svoju presudu s punom objektivnošću, mora napraviti sintezu svih elemenata koje posjeduje.

Moralna sigurnost koju kan. 1608 zahtijeva kod suca uvjet je tako neophodan da je sudac, ako je nije mogao steći iz spisa i dokaza, dužan tuženoga osloboditi, prema poznatomu načelu *actore non probante reus absolvitur*. Od te se odredbe izuzimaju stvari koje uživaju pravnu pogodnost, kao što je to slučaj valjanosti ženidbe (kan. 1060). S tom pretpostavkom, ako dvojba i dalje ostane, presuda treba proglasiti da nije utvrđena ništavost ženidbe *non constare de nullitate matrimonii* (Škalabrin, 2000, 199).

Uputa *Dignitas connubii* (DC), kako bi zaustavila pogrešne interpretacije s obzirom na pojam moralne sigurnosti, dodala je u čl. 247 drugi paragraf, kojemu su izvori nagovor Pija XII. od 1. listopada 1942. (Pio XII., 1942) i nagovor Ivana Pavla II. od 4. veljače 1980. godine (Ivan Pavao II., 1980).

Uputa donosi:

- čl. 247–§1. Za proglašenje ništavosti ženidbe zahtijeva se da sudac ima moralnu sigurnost o njezinoj ništavosti (usp. kan. 1608, §1).
- §2. Ali za moralnu sigurnost koju pravo zahtijeva nije dovoljna veoma velika važnost dokaza i pokazatelja, nego zahtijeva da bude isključena svaka utemeljena i razborita dvojba o zabludi, pravnoj i činjeničnoj, iako se ne isključuje sama mogućnost protivnoga.
- §3. Tu sigurnost sudac mora crpiti iz spisa i dokaza (kan. 1068, § 2).
- §4. Dokaze pak sudac mora prosuđivati po svojoj savjesti, obdržavajući propise zakona o djelotvornosti nekih dokaza (kan. 1068, § 3).
- §5. Sudac koji nakon pomna ispitivanja parnice nije mogao steći tu sigurnost, neka izjavi da nije utvrđena ništavost ženidbe, obdržavajući čl. 248, § 5 (usp. kann. 1608, § 4; 1060).

Iz prvog paragrafa upute vidljivo je da se načelo neophodnosti moralne sigurnosti zahtijeva u parnicama proglašenja ništavosti ženidbe, koje su i jedina materija kojom se bavi ta uputa, kako je i predviđeno njezinim čl. 7 §1,¹ dok prvi paragraf kan. 1608 promatra izricanje bilo koje presude.

Za naše promišljanje važan je drugi paragraf čl. 247, koji ne samo da želi ponovno naglasiti tradicionalno čvrsto poimanje moralne sigurnosti, nego mu je cilj osporiti na izravan način kriterij veoma velike važnosti dokaza (*non sufficit praevalens probationum indiciorumque momentum*). Odredba je jasno usmjerena na tekst Normi iz 1970.,² u kojima se daje mogućnost donijeti presudu *secundum certitudinem moralem haustam ex praevalenti momento probationum*. Drugim riječima, moralna sigurnost ne može biti poistovječena sa samom vjerojatnosti ni s velikom važnosti dokaza, nego je ona razborito prosuđivanje kojim sudac, na temelju svih dokaza prisutnih u istražnom postupku, isključuje svaku razboritu dvojbu iz donesene odluke.

Vidljivo je da uputa u tom paragrafu koristi termine koje koristi učiteljstvo, na poseban način Pio XII. u svojem nagovoru Roti 1942., koji je preuzeo i Ivan Pavo II. u nagovoru 1980. godine. U svojem nagovoru Pio XII. razlikovao je moralnu sigurnost od apsolutne sigurnosti, kao i od kvazi–sigurnosti ili vjerojatnosti. Nastojeći što bolje precizirati moralnu sigurnost, ograničio ju je bilo u pozitivnom bilo u negativnom značenju, precizirajući da isključuje svaku utemeljenu i razboritu dvojbu, ali ne isključuje mogućnost zablude. Taj dio nagovora preuzeo je i Ivan Pavao II., obrazlažući da je »Pio XII. proglasio autentično kanonski pojam moralne sigurnosti« (Ivan Pavao II., 1980, 176). Taj dio nagovora pape Pija XII. izričito je citiran:

Između apsolutne sigurnosti i kvazi–sigurnosti ili vjerojatnosti nalazi se, kao između dviju krajnosti, moralna sigurnost o kojoj se redovito radi u pitanjima podnesenim vašemu sudu (...) Moralna je sigurnost, s pozitivne strane, karakterizirana time što isključuje svaku utemeljenu i razboritu dvojbu, te se, tako promatrana, bitno razlikuje od spomenute kvazi–sigurnosti; s negativne strane, moralna sigurnost dopušta postojanje potpune mogućnosti protivnoga, i u tome se razlikuje od apsolutne sigurnosti. Sigurnost, o kojoj sada govorimo, nužna je i dostatna za izricanje presude (Pio XII., 1942, 339; Ivan Pavao II., 1980, 176).

Ivan Pavao II., dakle, preuzima sadržaj moralne sigurnosti svojeg prethodnika. Međutim, daje i svoj poseban naglasak, koji treba biti istaknut kako bi se razumjelo njegovo poimanje moralne sigurnosti. Nakon citata Ivan Pavao II. nastavlja: »U skladu s tim, ni jednom sucu nije dopušteno donijeti presudu u korist ništavosti ženidbe ako prije nije stekao moralnu sigurnost o postojanju iste ništavosti. Nije dovoljna samo vjerojatnost da bi se donijela presuda« (Ivan

1 DC, čl. 7 §1:»Ova uputa bavi se samo postupkom za proglašenje ništavosti ženidbe, a ne i postupcima za dobivanje razrješenja ženidbene veze (usp. kann.1400, § 1, br. 1; 1697–1706)« (u članku svi prijevodi tekstova sa stranih jezika na hrvatski jezik djelo su autorice Klare Čavar).

2 Usp. Consiglio per gli Affari Pubblici della Chiesa, *Novus modus procedendi in causis nullitatis matrimonii approbatur Statibus Americae Septentrionalis*, 28. travnja 1970. (Gordon i Grochowski, 1977, br. 1380–1428).

Pavao II., 1980, 176). Vidljivo je kako Ivan Pavao II., preuzimajući definiciju moralne sigurnosti Pija XII., na poseban način ima za cilj braniti nužnost moralne sigurnosti u odnosu na pojam kvazi-sigurnosti ili vjerojatnosti. Dok je Pio XII. bio nadasve zabrinut ponovno potvrditi dostatnost moralne sigurnosti, jer je nemoguće i neprimjereno zahtijevati viši stupanj sigurnosti, Ivan Pavao II., zbog različitog povijesnog i kulturnog konteksta, nalazi se u situaciji da mora ponovno naglasiti nužnost moralne sigurnosti i nedostatnost puke vjerojatnosti, iako je riječ možda i o većoj vjerojatnosti. Jednom riječju, u kanonskom pravu proučavanje povijesti pojma moralne sigurnosti, koja je nužna da bi sudac donio presudu o ništavosti ženidbe, jasno pokazuje da je pozicija koja zastupa dostatnost vjerojatnosti posve nadidena. Veliki je broj autora koji jasno ističu tu činjenicu (Grochowski, 1997, 439–440; Llobell, 2001, 396; Stankiewicz, 2005, 236–237; Montini, 2004, 347).

Važan element za našu problematiku odnosi se na određivanje pravne vrijednosti definicije moralne sigurnosti, koju su dali Pio XII. i Ivan Pavao II.. Kao što smo gore spomenuli, Ivan Pavao II. istaknuo je da je njegov prethodnik protumačio „na autentičan način“ pojam moralne sigurnosti. Ta izjava potaknula je pitanje je li riječ o autentičnom tumačenju kanonskog zakona. Neki autori odgovaraju pozitivno na to pitanje (Grochowski, 1997, 427), ukazujući na to da je Ivan Pavao II. »povukao nepremostive granice između moralne sigurnosti i kvazi-sigurnosti« te da je taj nauk temelj i jedan od izvora kan. 1608 (Stankiewicz, 2005, 235–236). Dio autora na vrlo jasan način to ističu (Bonnet, 1988, 686; Erdö, 1998, 87), a neki negativno argumentiraju da »ne izgleda da se može tvrditi da je taj nauk dostigao karakteristiku autentičnog tumačenja zakonskog propisa. To bi mu priječili bar formalni razlozi (usp. kan. 16)« (Montini, 2004, 347). Nema sumnje da se nalazimo pred autentičnim naukom redovitog učiteljstva, u smislu kan. 752, kojem se treba iskazivati vjernički posluš uma i volje, kao što su na kraju i kanonska tradicija i praksa Rimske rote neprekidno potvrđivale.

Još jedan element koji ima vrijednost za naše razmišljanje izričito je isključivanje »*praevalens probationum indiciorumque momentum* (veoma velike važnosti dokaza i pokazatelja)« za postizanje moralne sigurnosti, a to je učinjeno čl. 247 § 2 Upute. Paragraf drugi sadrži implicitnu izjavu konačnog nadilaženja čl. 21 posebnih pravila odobrenih 1970. biskupskoj konferenciji SAD-a i zatim i drugim biskupskim konferencijama.³ Ta odredba, koja je dopuštala suditi »*ex praevalenti momento probationum* — by the prevailing weight of that evidence«, bitno je mijenjala pojam moralne sigurnosti, koja se u praksi podudarala s kvazi-sigurnosti, odnosno većom vjerojatnošću u odnosu na suprotno stajalište, i u praksi je prikazana kao *preponderance of evidence*. Norme *de quibus*, koje su neki smatrali fenomenom inkulturacije kanonskog prava i uvažavanjem *mos anglicum* (Bonnet, 1986; Grochowski, 1997, 425–426; Montini, 2004, 351), formalno su ukinute, ali je vjerojatno da su sastavljači upute *Dignitas Connubii* imali saznanje koje opravdava ponovno isticanje ispravnog značenja pojma moralne sigurnosti.

3 Za ovu tematiku vrlo je važan članak Harmana (1972).

Čini se da su presude ništavosti ženidbe temeljene na vjerojatnosti još uvijek bile proglašavane — praksa koju je Ivan Pavao II. imao namjeru ispraviti.

Paragrafi 3 i 4 navedene Upute identični su s paragrafima kan. 1608, a odnose se izričito, kako smo već gore spomenuli, na ulogu suca. Paragraf 5 Upute promatra situaciju kad sudac nije stekao moralnu sigurnost. S obzirom na to da Uputa promatra samo postupke ništavosti ženidbe, sudac je dužan izjaviti da nije utvrđena ništavost obdržavajući čl. 284 §5 (usp. kan.1608, §4; 1060).

3. *Moralna sigurnost — sigurnost, kvazi–sigurnost ili vjerojatnost, većina dokaza*

Kanonski pojam moralne sigurnosti — *certitudo moralis*, ili moralna sigurnost, pojam je filozofsko skolastički (Blandino, 1989, 136), pripada fazi zaključivanja postupka, odnosno izricanja presude. Stjecanje moralne sigurnost neophodan je uvjet za izricanje sudske presude (kan. 1608 §1). Međutim, ostavlja se mogućnost sucu, ako nije stekao moralnu sigurnost, da izjavi kako nije utvrđena ništavost ženidbe (kan. 1608 §4). Kanonski postupak tako se distancira od rimske procesne prakse, gdje je ne postizanje jasnoće za presudu dovelo do zamjene suca ili uzdržavanja od sudenja (Kaser, 1996, 121).

Neophodnost moralne sigurnosti kao konstitutivnog elementa presude (Bonnet, 1986, 76–79), svoju kompletnu formulaciju našla je u kan. 1869 §1 Pio–Benediktovog Zakonika, a preuzeta je bez izmjena u Zakoniku iz 1983. Kan. 1608 §1 za izricanje bilo koje presude, zahtijeva da sudac ima moralnu sigurnost o stvari koju treba riješiti presudom.

Nužnost moralne sigurnosti, potvrđena važećom odredbom, potrebno je shvatiti u funkcionalnom i procesnom smislu, u odnosu na predmet postupka (*petitum e causa petendi*), koji mora biti u postupku definiran presudom. Naime, moralna sigurnost mora se shvatiti kao psihološko stanje ili „stanje uma“ suca u odnosu na istinu poznatu i potvrđenu u postupku preko dokaza (Stankiewicz, 2005, 233). To stanje, koje prijanja uz istinu, definirao je Pio XII. u svojem obraćanju Rimskoj roti, kao »zdrav, ozbiljan i kompetentan sud« (Pio XII., 1942, 339).

Tako shvaćena moralna sigurnost ne može biti ponovno dovedena u vezu sa sumnjivim sudom, iako je u prošlosti bilo rašireno izjednačavanje velike vjerojatnosti (*probabilitas maxima*) i moralne sigurnosti (*moralis certitudo*). Linije razgraničenja između moralne sigurnosti i dojma, između jasnog suda i sumnjivog suda, nalaze odgovor u papinskom učiteljstvu. Za tu problematiku bitno je određivanje moralne sigurnosti koju su dali Pio XII. i Ivan Pavao II., stavljajući je između apsolutne sigurnosti i kvazi–sigurnosti. Moralna sigurnost tako okarakterizirana ne može imati apsolutnost metafizičke sigurnosti. Međutim, isključuje svaku utemeljenu i razboritu dvojbu i kao takva razlikuje se od kvazi–sigurnosti, ali ne isključuje mogućnost zablude, i time se razlikuje od apsolutne sigurnosti. Dakle, moralna sigurnost neophodna je i dostatna za izricanje presude, također u posebnom slučaju kad bi bilo moguće dostići na izravan ili neizravan način ap-

solutnu sigurnost. Samo takvim shvaćanjem moralne sigurnosti dijeljenje pravde može biti uredno i redovito i može se odvijati bez nepotrebnih kašnjenja i bez prekomjernog opterećenja sudova i stranaka (Pio XII., 1942, 340; Ivan Pavao II., 1980, 176).

Što se tiče kvazi–sigurnosti ili veće odnosno manje vjerojatnosti, ona ne daje dovoljan temelj za izricanje presude, odnosno ne daje dovoljan temelj za objektivnu istinu o činjenici, jer ne isključuje svaku razboritu dvojbu i ostavlja prostora za utemeljeni strah od zablude (Pio XII., 1942, 339). Kriterij nedostatnosti kvazi–sigurnosti doživio je slabljenje donošenjem Normi, koje su dane crkvenim sudovima u SAD–u (28. travnja 1970.) i Australiji (30. kolovoza 1970.). Na poseban način odredba 21 ovlašćuje suca da donosi presudu u skladu s moralnom sigurnošću uzrokovanom veoma velikom važnosti dokaza i pokazatelja, odnosno prevagom dokaza.⁴

Prema mišljenju onog vremena, novo pravilo »veoma velike važnosti dokaza i pokazatelja« činilo je kompatibilnom moralnu sigurnost o ništavosti ženidbe s vjerojatnom njezinom valjanosti, i dopuštalo je da se pod kategoriju moralne sigurnost uvrsti i kvazi–sigurnost (Harman, 1972, 385). Sudska praksa, koja se oblikovala na temelju proširenog pojma moralne sigurnosti, zasjenila je načelo nerazrješivosti ženidbe. Situacija je zahtijevala ponovno pozivanje na poštivanje kriterija moralne sigurnosti, koje je naglasio još Pio XII. Stoga je Ivan Pavao II., u citiranom ulomku nagovora, ponovno naglasio neophodnost moralne sigurnosti za izricanje presude i njezino poimanje, odnosno naglasio je da za izricanje presude o ništavosti ženidbe nije dostatna samo vjerojatnost ili kvazi–sigurnost. Iz tog nagovora mjerodavna doktrina povlači dva zaključka: a) da tumačenje moralne sigurnosti Pija XII. ostaje autentično u postkoncilskom zakonodavstvu; b) da stav dostatnosti vjerojatnosti sadržava u sebi već dinamiku koja pod imenom ništavosti ženidbe dovodi do prakse rastave u Crkvi (Llobell, 1988, 309; Erdö, 1998, 87; Grochowski, 1997, 427).

4. *Subjektivni i objektivni sadržaj moralne sigurnosti*

Iako je moralna sigurnost psihološko stanje, ona je, po učenju Pija XII., objektivne naravi i nije jednostavno samo subjektivna. Papa je istaknuo važnost objektivne moralne sigurnosti ovim riječima:

Ta se sigurnost shvaća kao objektivna sigurnost, koja je utemeljena na objektivnim razlozima, a ne kao čisto subjektivna sigurnost, koja se temelji na osjećaju ili na čisto subjektivnom mišljenju ovoga ili onoga, možda i na osobnoj lakovjernosti, nepromišljenosti i neiskustvu. Takva moralna sigurnost objektivno utemeljena ne postoji, ako stvarno postoje suprotni razlozi, koje zdrav, ozbiljan i kompetentan sud drži, bar na

4 Norm 21: »The judge will render his decision according to moral certitude generated by the prevailing weight of that evidence having a recognized value in law and jurisprudence [...] De certitudine morali acquirenda)–Iudex edicet sententiam secundum certitudinem moralem haustam ex praevalenti momento probationum, quibus competit valor agnitus in iurisprudentia et in iure« (Levebvre, 1970, 586 i 598).

neki način, vrijedne pažnje, i koji stoga daju da se suprotno treba odrediti ne samo ako je apsolutno moguće, nego, i ako je na neki način vjerojatno (Pio XII., 1942, 340).

Dakle, objektivnost moralne sigurnosti ima izvorište na objektivnim razlozima koji isključuju suprotne razloge koji ne zaslužuju pozornost i ni na koji način nisu vjerojatni. Na temelju tih pojašnjenja mogu se prepoznati u pojmu moralne sigurnosti dva elementa: jedan objektivni, koji dopušta kritičko vrednovanje od strane stranaka ili zajednice u kojoj presuda ima svoju učinkovitost, i drugi subjektivni, koji spada na *prudentia iuris peritorum* i povezuje se više s moralnom vrlinom nego sa sudskom stručnošću (Llobell, 1998, 759).

Objektivnost moralne sigurnosti, prema nekima, biva garantirana u postupku kroz »pravni formalizam« (Bonnet, 1986, 92–100). O tom argumentu papa Pio XII. ističe, da bi se postigla objektivna moralna sigurnost, »procesno pravo uspostavlja dobro određena pravila istrage i dokaza. Potrebni su sigurni dokazi ili potkrjepljujući dokazi, drugi su označeni kao nedostatni« (Pio XII., 1942, 341). Riječ je o zdravom pravnom formalizmu (Pio XII., 1942, 341), bez kojeg bi vladala samovolja, koja bi teško naštetila dušama, iako sam sud ovisi iznad svega o sučevoj uravnoteženoj procjeni dokaza i pokazatelja (Pavao VI., 1971, 140).

Zdravi pravni formalizam ostaje efikasan i neophodan instrument u radu suca da bi se postigla objektivna istina i objektivna moralna sigurnost temeljena na njoj. Svjesno pridržavanje procesnih odredbi, posebno onih o dokazima, dužnost je suca, iako prilikom njihove primjene on treba znati da nisu same sebi svrha, nego sredstva za cilj, naime, za postizanje i osiguravanje objektivne moralne sigurnosti temeljene na stvarnim činjenicama (Pio XII., 1942, 341).

Objektivnost moralne sigurnosti zajamčena je tako *ab extrinseco* zdravim pravnim formalizmom ili, prema Ivanu Pavlu II., na »sučevoj vjernosti crkvenim zakonima« u današnjim okolnostima. Ona se *ab intrinseco* temelji na objektivnoj jasnoći koja predstavlja krajnji kriterij istine te bitan razlog i jedini temelj sigurnosti (Morandini, 1963, 268; Llano, 1987, 44).

S obzirom na gore rečeno, možemo reći da se moralna sigurnost objektivno temelji na pravno–činjeničnoj stvarnosti, koja proizlazi iz svih pokazatelja i dokaza koji postižu potpunu dokaznu snagu, ovisno o njihovoj slobodnoj procjeni (kan. 1608 §3) (Stankiewicz, 1994, 89–122; Llobell, 1998, 769–770). Tako prikazana stvarnost, s obzirom na izjave stranaka, svjedoka i stručnjaka te javnih i privatnih dokumenata koji sadržavaju činjenice i mogu proizvesti ništavost ženidbe, čini objektivnu istinu utvrđenu u postupku (Stankiewicz, 1994, 95). Na temelju te istine, sudac formira svoje uvjerenje, odnosno moralnu sigurnost o postojanju činjenice koja je u temelju pobijanja valjanosti ženidbe.

5. Iz spisa i dokaza (ex actis et probatis)

Vidjeli smo da sudac kod izricanja presude mora imati moralnu sigurnost koja treba biti objektivno utemeljena. Sudac odlučuje prema slobodnom uvjerenju svoje savjesti. Međutim, presuda mora biti pravedna te je stoga neophodno

da je sudac siguran u svoje uvjerenje, odnosno da je njegovo uvjerenje utemeljeno na valjanim razlozima te ispravno i dobro obrazloženo. Sigurnost sudac mora crpsti iz spisa i dokaza (kan. 1608 §3).

Potrebno je naglasiti važnost slobode koju zakon priznaje sucu, a ta sloboda nije apsolutna i bez pravila, nego je to po sebi sloboda procjene dokaza i, prema nekim autorima, također njihova traženja (Llobell, 1998, 767; Llobell, 2001, 397). Traženje dokaza i njihova procjena u funkciji je oblikovanja uvjerenja suca, odnosno u funkciji cjelokupne procesne aktivnosti (Llobell, 1994, 700–703).

Odnos između slobode suca — slobode istraživanja i procjene dokaza ili, ako se hoće, njegova uvjerenja — i moralne sigurnosti dakle funkcionalni je odnos prvog elementa prema drugomu. Slobodno istraživanje i procjena može biti promatrana kao adekvatno sredstvo za postizanje neophodne sigurnosti za suđenje. Moglo bi se reći za tu slobodu da je subjektivna strana dokazne faze i faze donošenja odluke te uporište za uvjerenje koje se mora stvoriti *in iudicis animo* (u srcu suca), a koje proizlazi iz slobodnog prosuđivanja *ex sua conscientia*, gdje se pojam savjesti ne promatra samo sa psihološkog i moralnog gledišta, nego prije kao rasuđivanje ili kritičko procjenjivanje (Panizo Orallo, 1999, 781; Stankiewicz, 1994, 110). Ta sloboda nije međutim apsolutna, nego biva pažljivo nadopunjena drugim bitnim elementima, koji priječe da se pretvori u samovolju, hirovitost, nepredvidljivost (Llobell, 2001, 395). Ne iznenađuje ni postojanje sličnih ograničenja diskrecije suca, što je i logično jer je sudac javna osoba, koja ne izriče osobno mišljenje o predmetu koji mu je podnesen, nego djeluje u ime pravnog sustava koji predstavlja (Stankiewicz, 1994, 108–112; Giacchi, 1972, 615–619; Bonnet, 1986, 82–86; Bonnet, 1988, 687–694; Grocholewski, 1997, 442; Panizo Orallo, 1999, 780–782). Ta ograničenja su određena samim zakonom, u paragrafima 2–4 kan. 1608.

Prvo je ograničenje u činjenici da sudac svoju sigurnost treba temeljiti na spisima, jer se smatra da su spisi izvor istine. To znači da su zabranjeni izvansudski izvori, što je određeno i kan. 1604 §1.⁵ Pod naziv spisi nastoji se uključiti sve bitne činjenice relevantne za stav stranaka, koje se tijekom postupka potvrđuju, kao primjerice uvjeravanja i poricanja, zahtjevi i odbijanja prisutni u spisima (Grocholewski, 1997, 430–431). Na kraju, naziv spisi treba razumijeti u smislu činjenica podastrih u postupku tijekom sudskog ispitivanja, obrana i proizišlih dokaza (Lüdicke, 2005, 308).

Drugo je ograničenje u činjenici da sudac treba temeljiti svoj konačni sud samo na dokazima (*ex probatis*) — ne na onom što je samo tvrdeno ili na nečemu što je samo moguće ili vjerojatno, nego isključivo samo na onom što je dokazano o spornom predmetu. Time je potvrđeno da se sudac ne može prepustiti donošenju svojeg suda na proizvoljnim konstrukcijama te tako riskirati da ne riješi objektivno slučaj (Pompedda, 1995, 188).

Treće ograničenje predstavljaju dokazi čiju djelotvornost određuje zakon, odnosno vrijednost takvih dokaza proizlazi iz samog zakona, te oni sami mogu biti

5 »Potpuno se zabranjuju obavijesti stranaka ili odvjetnika ili i drugih dane sucu koje bi ostale izvan sudskih spisa« (kan. 1604 §1).

dovoljni za postizanje moralne sigurnosti (Stankiewicz, 1994, 114; Bonnet, 1988, 685).

Na kraju, četvrto ograničenje predstavlja nemogućnost stjecanja moralne sigurnosti. Moralna sigurnost zahtijeva se od suca i predstavlja neophodan uvjet te je sudac, ako je nije stekao, dužan izjaviti da nije utvrđeno pravo tužitelja (kan.1608 §4). Od te se odredbe izuzimaju stvari koje uživaju pravnu pogodnost, kao što je to slučaj ženidbe (kan. 1060). Sudac koji nije stekao moralnu sigurnost o nevaljanosti ženidbe treba izjaviti da nije utvrđena ništavost ženidbe (čl. 247 §5).

6. *Potpuna odgovornost i nepristranost suca: po svojoj savjesti*

Sudac, dakle, mora procijeniti u savjesti dokaze koje su podnijele stranke ili ih je on sam zatražio *ex officio* (po službenoj dužnosti). On temelji svoju odluku na cjelokupnosti dokaza, bilo da su izneseni dokazi obilni, bilo da raspolaze samo izjavom jedne stranke, što se događa rijetko. Moralna sigurnost, kako je prihvaćena u kanonskom redu, proizlazi »iz mnoštva pokazatelja i dokaza, koji, uzevši pojedinačno, nemaju snagu utemeljiti istinsku sigurnost, nego samo promatrani u cjelini, ne ostavljaju mogućnost da se pojavi, za osobu zdravog rasuđivanja, ikakva razborita dvojba« (Pio XII., 1942, 340). U tom slučaju, kao što smo već spomenuli, ne dolazi se do sigurnosti jednostavnim nagomilavanjem vjerojatnosti, nego, kako ističe Pio XII., »radi se o prepoznavanju da istodobna nazočnost svih pojedinih pokazatelja i dokaza može imati dostatan temelj samo uz postojanje zajedničkog izvora ili osnove, iz kojeg proizlaze: odnosno, postojanje objektivne istine i stvarnosti« na koje se odnose pokazatelji i dokazi. Zaključuje Pio XII., »sigurnost proizlazi tako u ovom slučaju iz mudre primjene načela apsolutne sigurnosti i univerzalne vrijednosti, naime, načela dostatnog razloga« (Pio XII., 1942, 341).

U svakom slučaju, moralna sigurnost koju mora imati sudac nije njegova samovoljna konstrukcija bitnih činjenica ni subjektivno stanje suca, jer se mora temeljiti na spisima i dokazima postupka, koji moraju biti u stanju opravdati donesenu odluku i prenijeti postignutu sigurnost bilo strankama bilo višem sudu (Ortiz, 2009, 445).

Naime, sigurnost koju je sudac stekao mora biti izražena u obrazloženju presude. Iako je subjektivno uvjerenje, moralna sigurnost ne može biti samovoljna. Mora biti moguće objasniti je na prvom mjestu strankama u parnici, te sudu višeg stupnja ako je potrebno, i na kraju zajednici čiji su članovi bračni drugovi čija je ženidba proglašena ništavom na temelju spomenute sigurnosti.

Obrazloženje presude, zajedno s obvezom objavljivanja svih spisa presudnih za stjecanje moralne sigurnosti, daje jamstvo za objektivnost zbog činjenice da je navedeno dokazivanje bilo potpuno. U obrazloženju sudac mora voditi računa o logičnom tijeku koji ga je doveo do moralne sigurnosti (Stankiewicz, 2005, 242). Nadalje, preko obrazlaganja iznosi se opravdano tumačenje kojim sudac pokazuje, poštujući tijek presude (čl. 248 § 3 i 250, br. 2 DC; kan 1609 §3; 1611 br. 3),

da je donesena odluka razumna, ispravna i utemeljena na objektivnoj moralnoj sigurnosti (Flatten, 1960, 185–210; Taruffo, 1992, 409). Ako sudac ne bi bio u stanju obrazložiti i prenijeti svoju sigurnost, značilo bi da nije postignuta potpuna dokazna snaga i da presuda nije utemeljena.

Potrebno je naglasiti da je moralna sigurnost sudska, dakle treba biti stečena od osobe koja treba suditi. Međutim, iako je moralna sigurnost subjektivna, pripada svakomu pojedinomu sucu, može isto tako biti pripisana vijeću, jer vijeće donosi odluku. Svaki sudac donosi svoje napisano mišljenje o bitnom predmetu parnice na sjednici suda i sučeljava ga s mišljenjem drugih članova suda, kako određuje kan. 1609 i čl. 248 DC. Posljedica koja proizlazi iz sudskog karaktera moralne sigurnosti je i činjenica da sudac ne može nekritički preuzeti sigurnost od drugih sudionika u postupku, bilo da su to stranke, bilo da je riječ o stručnjacima. Iako neospornu vrijednost ima svjedočenje stranke u parnici, ono nije oslobođeno pomanjkanja objektivnosti. Sudac, naravno, neće *apriori* sumnjati u iskrenost stranke, ali će morati procijeniti jesu li njezine tvrdnje u skladu s drugim dokazima te nije nikad dužan slijediti uvjerenja stranaka (Bianchi, 1998, 87).

Drugo je pitanje kada je samo izjava stranke, u slučaju kad nije moguće doći do drugih dokaza, tako uvjerljiva, kao temeljni dokaz, da čini potpuni dokaz i uzrokuje moralnu sigurnost. U tom slučaju odluka je uvijek na sucu koji smatra dovoljnim što tvrdi stranka za potpuno dokazivanje spornog predmeta. Kada je izjava stranke tako vjerodostojna i dosljedna, i kad se ne mogu dobiti drugi dokazi, te kad je utvrđena istinitost izjave, a ne samo vjerojatnost, može se smatrati dosegnutom potpuna dokazna snaga (Serrano Ruiz, 2003, 169).

Zaključak

U kanonskom postupku o ništavosti ženidbe, za proglašenje njezine ništavosti zahtijeva se da sudac ima moralnu sigurnost. Moralna sigurnost ne isključuje mogućnost zablude, ali isključuje svaku utemeljenu i razboritu dvojbu. Dakle, zabluda je moguća, ali ne može biti vjerojatna. Moralna sigurnost razlikuje se od apsolutne sigurnosti, kod koje je svaka moguća dvojba s obzirom na činjeničnu istinu i na postojanje protivnoga posve isključena. Apsolutna sigurnost nije nužna za izricanje presude, jer u većini slučajeva nije moguće dosegnuti tu sigurnost, a zahtijevati je značilo bi tražiti nerazboritu stvar od suca i stranaka, odnosno time bi se prekomjerno opteretilo upravljanje pravdom. Moralna sigurnost razlikuje se i od veće ili manje vjerojatnosti ili kvazi-sigurnosti, koja ne isključuje svaku razboritu dvojbu i ostavlja postojanje utemeljenog straha od zablude. Vjerojatnost ne pruža temelj za sudske presude oko objektivne činjenične istine.

Moralnu sigurnost sudac mora crpiti iz spisa i dokaza. Sudac mora pažljivo istražiti spise jer su oni izvor istine. Njegova je zadaća da procjenjuje dokaze odgovorno i nepristrano. Dokazi u postupku trebaju biti pažljivo ispitani, kritički obrađeni, vrednovani pojedinačno, ali i promatrani u cjelini, jer samo promatrani u cjelini mogu isključiti pojavu razborite dvojbe. Sudac, da bi izrekao objektivnu presudu, mora napraviti sintezu i kritičku usporedbu svih elemenata u postupku.

On odlučuje slobodno, prema svojoj savjesti, a presuda mora biti pravedna i objektivna te je potrebno da sudac stekne moralnu sigurnost da je njegovo uvjerenje ispravno i dovoljno obrazloženo.

Literatura:

- Bianchi, Paolo (1998). Le prove: a) dichiarazioni delle parti; b) presunzioni; c) perizie. U: *I giudizi nella Chiesa: Il processo contenzioso e il processo matrimoniale* (str. 96–107). Milano: Glossa.
- Blandino, Giovanni (1989). *Filosofia Della Conoscenza E Della Scienza*. Rim: Nuova Coletti.
- Bonnet, Pietro Antonio (1986). De iudicis sententia ac de certitudine morali. *Periodica de Re Morali Canonica Liturgica*, 75, 61–100.
- Bonnet, Pietro Antonio (1988). Prova: Diritto canonico. U: *Enciclopedia del Diritto* (knj. 37, str. 679–695). Rim: Giuffrè.
- Chiappetta, Luigi (2011). *Il Codice di diritto canonico: Commento giuridico–pastorale: Volume III: Libro VII e Indice analitico*. Bologna: Edizioni Dehoniane.
- Zakonik kanonskoga prava*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Zagreb: Glas Koncila, 1996.
- Dignitas connubii: instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in tractandis causis nullitatis matrimonii*. U: Papinsko vijeće za zakonske tekstove, *Dostojanstvo ženidbe: Uputa koju treba održavati na biskupijskim i međubiskupijskim sudovima u vođenju parnica ništavnosti ženidbe: Službeni latinski tekst s hrvatskim prijevodom*. Zagreb: Glas Koncila, 2010.
- Erdö, Péter (1998). La certezza morale nella pronuncia del giudice. *Periodica de Re Canonica*, 87, 81–104.
- Flatten, Heinrich. (1960). Qua libertate iudex ecclesiasticus probationis appretiare possit ac debeat. *Apollinaris*, 33, 185–210.
- Gerosa, Libero (2007). *Crkveno pravo*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Giacchi, Orio (1972). La certezza morale nella pronuncia del giudice ecclesiastico. U: *Ius Populi Dei: Miscellanea in Honorem Raymundi Bidagor: Vol. 2* (str. 607–620). Rim: Università Gregoriana Editrice.
- Gordon, Ignacio; Grochowski, Zenon (ur.) (1977). *Documenta recentiora circa rem matrimoniale et processuale cum notes bibliographicis et indicibus*. Rim: Pontificia Universitas Gregoriana.
- Grochowski, Zenon (1997). La certezza morale come chiave di lettura delle norme processuali. *Ius Ecclesiae*, 9, 417–450.
- Harman, Francis (1972). Certitudo moralis praesupposita in normis processualibus Statuum Foederatorum Americae necnon Australiae concessis. *Periodica de Re Morali Canonica Liturgica*, 61, 379–393.
- Ivan Pavao II. (1980). Allocutiones: I. Ad Tribunalis Sacrae Rotae Decanum, Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos, novo Litibus iudicandis ineunte anno: de veritate iustitiae matre. *Acta Apostolicae Sedis*, 72, 172–178.
- Kaser, Max (1996). *Das römische Zivilprozessrecht*. München: Verlag C. H. Beck.
- Lefebvre, Charles (1970). De procedura in causis matrimonialibus concessa Conferentiae Episcopali U.S.A. *Periodica de Re Morali Canonica Liturgica*, 59, 563–592.
- Llano, Alejandro (1987). *Filosofia della conoscenza*. Firenze: Le Monnier.

- Llobell, Joaquín (1988). La sentenza: decisione e motivazione. U: Pietro Antonio Bonnet i Carlo Gullo (ur.), *Il processo matrimoniale canonico* (str. 303–329). Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana.
- Llobell, Joaquín (1994). La genesi della sentenza canonica. U: Pietro Antonio Bonnet i Carlo Gullo (ur.), *Il processo matrimoniale canonico: Nuova edizione aggiornata e ampliata* (str. 695–734). Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana.
- Llobell, Joaquín (1998). La certezza morale nel processo canonico. *Il Diritto Ecclesiastico*, 109/1, 655–699.
- Llobell, Joaquín (2001). Oggettività e soggettività nella valutazione giudiziaria delle prove. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 14, 394–413.
- Lüdicke, Klaus (2005). *Dignitas Connubii: Die Eheprozeßordnung der Katholischen Kirche: Texte und Kommentar*. Essen: Ludgerus.
- MIDI. *Mitis Iudex Dominus Iesus*. U: Franciscus, Mitis Iudex Dominus Iesus. *Acta Apostolicae Sedis*, 107 (2015) 9, 958–970.
- Montini, G. Paolo (2004). *De iudicio contentioso ordinario: De processibus matrimonialibus: Pars dinamica*. Rim: Ad usum Auditorum.
- Morandini, Francesco (1963). *Critica*. Rim: Pontificia Università Gregoriana.
- Ortiz, Miguel A. (2009). La forza probatoria delle dichiarazioni delle parti nelle cause di nullità del matrimonio. U: Héctor Franceschi i Miguel A. Ortiz (ur.), *Verità del consenso e capacità di donazione* (str. 387–449). Rim: Edusc.
- Panizo Orallo, Santiago (1999). *Temas procesales y nulidad de matrimonio*. Madrid: S. A. Trivium.
- Pavao VI. (1971). IX. Ad Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos Tribunalis Sacrae Romanae Rotae, novo litibus iudicandis ineunte anno coram admissos. *Acta Apostolicae Sedis*, 63, 135–142.
- Pio XII. (1942). Allocutiones: I. Ad Praelatos Auditores Ceterosque Officiales et Administratos Tribunalis S. Romanae Rotae Necnon eiusdem Tribunalis Advocatos et Procuratores. *Acta Apostolicae Sedis*, 34, 338–343.
- Pompedda, Mario Francesco (1995). *Studi di diritto processuale canonico*. Milano: Giuffrè.
- Serrano Ruiz, José Maria (2003). Confessione e dichiarazione delle parti nella giurisprudenza della Rota. U: Sandro Gherro (ur.), *Confessione e dichiarazione delle parti nelle cause canoniche di nullità matrimoniale* (str. 147–170). Padova: Cedam.
- Stankiewicz, Antoni (1994). Le caratteristiche del sistema probatorio canonico. *Apollinaris*, 6, 89–122.
- Stankiewicz, Antoni (2005). La certezza morale e la motivazione della sentenza. U: Héctor Franceschi, Joaquín Llobell i Miguel A. Ortiz (ur.), *La nullità del matrimonio: temi processuali e sostantivi in occasione della »Dignitas Connubii«* (str. 231–245). Rim: Subsidia canonica.
- Škalabrin, Nikola (2000). *Postupci*. Đakovo: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu — Teologija u Đakovu — Sveučilište Josip Juraj Strossmayer u Osijeku — Pravni fakultet.
- Taruffo, Michele (1992). *La prova dei fatti giuridici: Nozioni generali*. Milano: Giuffrè.

Achieving Moral Certitude in the Marriage Tribunal Process

*Klara Čavar**, *Mario Mršić***

Summary

The article deals with the issue of achieving moral certitude in the conscience of the judge based on documents and evidence put forward in petitions for declaration of nullity of a marriage. A brief comparison is drawn between Cann. 1608 of the 1983 Code of Canon Law and Article 247 of the Instruction Dignitas Connubi, and, based on this comparison, the development and understanding of the concept of moral certitude is demonstrated. A clear distinction is made between the concept of moral certitude and the concept of absolute certitude as well as the concept of quasi-certainty or probability. The definition of moral certitude and its content is explained in accordance with the teachings of Pius XII and John Paul II, that is to say, in keeping with their respective addresses to the Roman Rota.

Also, the article discusses the subjective and objective content of moral certitude, the responsibility of the judge and the freedom recognized by law for the judge to assess the evidence.

Key words: moral certitude, judge, documents, evidence, certitude, quasi-certainty, judgement

* Klara Čavar, Ph. D., Assistant Professor, University of Zadar. Address: Dr. Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar, Croatia. E-mail: kcavar@unizd.hr

** Mario Mršić, Graduate Student of the University of Zadar. E-mail: mrsicmario1@gmail.com